

การสร้างเสริมสุขภาพในโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น Health Promotion in Community-Based School

อังศุมารินทร์ อังสนันท์ (Angsumarin Angsanant)* ดร.ฟ้ารุ่ง มีอุตร (Dr.Farung Mee-Udon)**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษากระบวนการส่งเสริมสุขภาพของโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น ในโรงเรียนแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า หลักสูตรวิถีชุมชนท้องถิ่นเป็นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการออกแบบแผนการเรียนรู้การเรียนการสอนแบบบูรณาการเน้นให้นักเรียน “กิน อยู่ เป็น” เพื่อให้นักเรียนมีสุขภาพที่ดี เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผ่านวิถีชุมชนท้องถิ่นในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม/ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน โดยใช้ขั้นตอนของการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน คือ 1.การกระตุ้น 2.การพิสูจน์ 3.การแสวงหา 4.การทดลองปฏิบัติ และ 5.การขยายผล ซึ่งเปรียบเทียบกับหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ 4 ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

ABSTRACT

This study employed qualitative methods to examine the health promotion process of a community-based school in KhonKaen province. The results show that the community-based school has reformed the learning process applying the student-centered approach. The learning plan design incorporates integrated instruction in order to assist students to acquire appropriate knowledge of how to consume, live and how to create their own wellbeing. The learning plan emphasized a participatory learning process while acknowledging the community's way of life, its environment, society and local wisdom. The five step processes were: 1. Stimulating 2. Proving 3. Searching 4. Test for practicing 5. Extending results. These five steps parallel to Lord Buddha's teaching known as The Four Noble Truths; Dukkha (suffering) Samudaya (the origin of suffering) Nirodha (the cessation of suffering) and Magga (the path leading to the cessation of suffering).

คำสำคัญ: โรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น การสร้างเสริมสุขภาพ สุขภาพในโรงเรียน

Key Words: Community-Based School, Health Promotion, school health

---

* นักศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทนำ

ในขณะที่สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สภาพสังคมมีความสลับซับซ้อน ทิศทางการพัฒนาประเทศ จึงให้ความสำคัญลำดับสูงกับการพัฒนาคุณภาพคน เพราะคนเป็นผู้ขับเคลื่อนการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ จึงจำเป็นต้องพัฒนาคุณภาพคนในทุกมิติเพื่อให้เกิดความสมดุล เกิดความเพียบพร้อมทั้งด้าน “คุณธรรม” และ “ความรู้” ซึ่งจะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลอย่างรอบคอบและระมัดระวัง อันจะเป็นภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองและการประกาศจุดเน้นของทางกระทรวงศึกษาธิการเมื่อปี 2546 (สิริกร, 2546) ได้เน้นการแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชนที่มีความเสี่ยงโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมของครอบครัว และมีโรงเรียนเป็นฐานตามแนวคิดการส่งเสริมสุขภาพโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Health Promotion) มีการส่งเสริมสุขภาพชุมชน ในสองด้าน คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ และการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่เชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาครอบครัว การปรับเปลี่ยนเงื่อนไขความเป็นอยู่ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญเพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมขึ้น ในพื้นที่โรงเรียน โรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่นเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ 5 ลักษณะ ของกระทรวงศึกษาธิการที่มีการปรับแนวทางการดำเนินงานมาจากโรงเรียนวิถีพุทธ จากโรงเรียนรุ่งอรุณ มีการนำวิธีการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธมาเข้าสู่การประชาคมร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษาและชุมชน นำมาซึ่งแนวคิดในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนรูปแบบใหม่ เป็นโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น คือ โรงเรียนที่จัดการศึกษาโดยให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้ชุมชนท้องถิ่น ใช้วิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนเป็นตัวกำกับดูแลเยาวชน เพื่อให้บรรลุคุณลักษณะที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้

บทความชิ้นนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึงหลักสูตร วิถีชุมชนท้องถิ่นที่มีการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการออกแบบแผนการเรียนรู้ การเรียนการสอนแบบบูรณาการ ใช้หลักการสร้างแผนการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียน “กิน อยู่ เป็น” เพื่อให้นักเรียนมีสุขภาวะที่ดี คณะครูมีการจัดทำแผนการเรียนรู้ร่วมกับนักเรียน เน้นการสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้ผ่านวิถีชุมชนท้องถิ่น ในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม/ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมสุขภาวะของโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

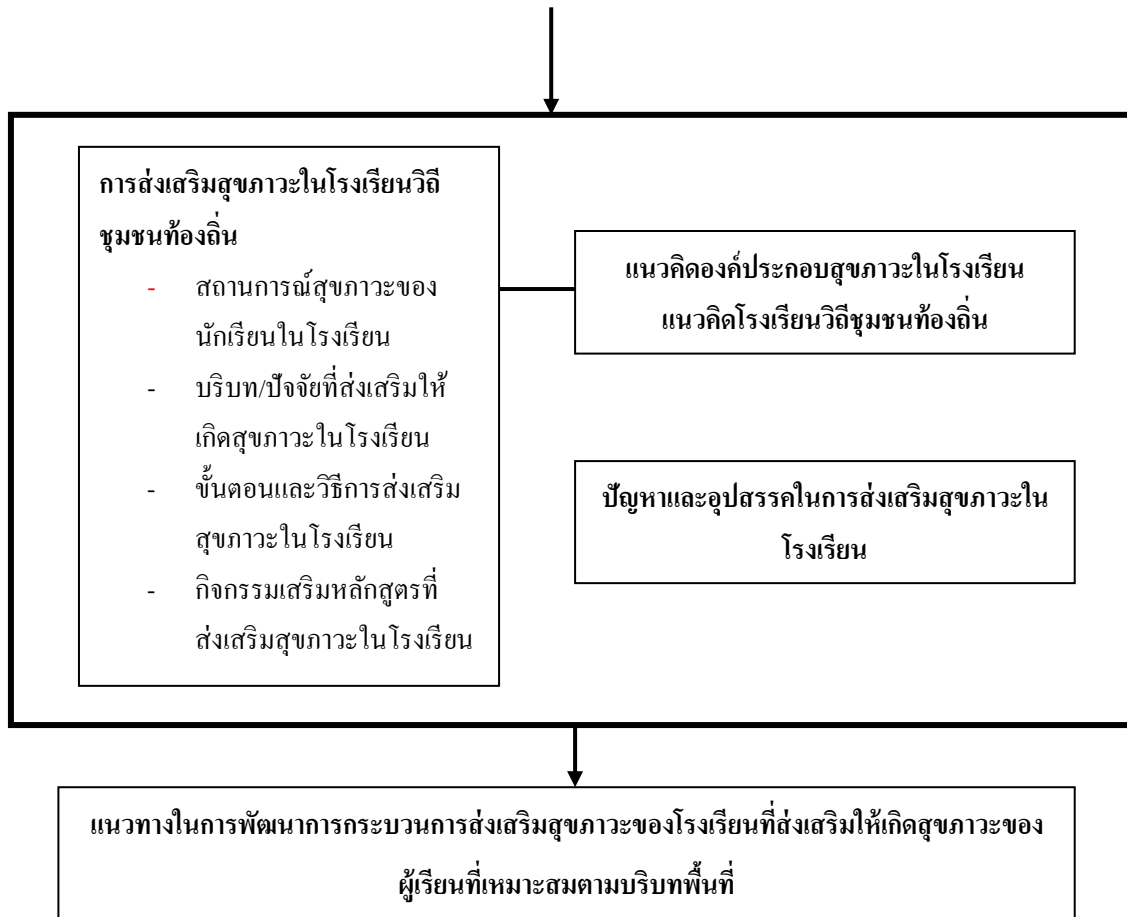
จากการศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่นกับการเสริมสร้างสุขภาวะ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมสุขภาวะโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น ที่ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้เรียน ผู้วิจัยเน้นการศึกษาเรื่องกระบวนการในการส่งเสริมสุขภาวะของผู้เรียนของโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ได้แนวทางในการพัฒนากระบวนการส่งเสริมสุขภาวะของโรงเรียนที่ส่งเสริมให้เกิดสุขภาวะของผู้เรียนที่เหมาะสมตามบริบทพื้นที่

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้กรอบคิดในการวิจัย ดังนี้

แนวคิดองค์ประกอบของสุขภาวะในโรงเรียน ผู้วิจัยได้นำมาอธิบายในเรื่อง การพัฒนาสุขภาวะในบริบทของโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีขอบเขตในการอธิบายด้านสุขภาวะในโรงเรียนอยู่ 4 ด้าน คือ คนมีสุขภาวะ โรงเรียนมีสุขภาวะ สิ่งแวดล้อมมีสุขภาวะ และชุมชน/สังคมมีสุขภาวะ

กระบวนการส่งเสริมสุขภาวะในโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น ผู้วิจัยจะใช้เป็นกรอบในการเก็บข้อมูลในประเด็นต่างๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่

ข้อมูลในการอธิบายและวิเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิด
ทฤษฎีที่กำหนดไว้
ซึ่งสามารถดูได้จากแผนภาพกรอบแนวคิด
ในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการวิจัย

มีกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยที่เน้นการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) (อมรธา, 2546) โดยการพิจารณาปรากฏการณ์ สังคม จากสภาพแวดล้อมตามความจริงในทุกมิติ เน้นการเข้าไปสัมผัสกับข้อมูลหรือปรากฏการณ์โดยตรง ใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์เป็นวิธีหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุป มีการเก็บข้อมูลบริบทของปรากฏการณ์ที่ศึกษาที่ลึกซึ้งและรอบด้าน และเก็บข้อมูลที่ต้องการจากแหล่งข้อมูลบุคคลที่เลือกสรรแล้วว่าเป็นผู้ที่รู้อะไรเรื่องนั้นๆเป็นอย่างดี (Key Informants)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวทางการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structural Interview) มีการสัมภาษณ์เจาะลึกรายบุคคล (In-depth interview) ในประเด็นบริบทของโรงเรียน หลักสูตรการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร แล้วนำข้อมูลมารวบรวม และสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) หลังจากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และจำแนกจัดหมวดหมู่ (Categories) เชื่อมโยงกับแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ด้วย

ผลการศึกษา

โรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่นมีการใช้หลักสูตรวิถีชุมชนท้องถิ่น : การประยุกต์ใช้ในระดับประถมศึกษาตั้งแต่ปีที่ 1-6

การออกแบบหลักสูตรในแต่ละระดับชั้นมีดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง ผักดีมีคุณค่า (พืชผักสวนครัว) มีเป้าหมายเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ชื่อ แหล่งที่มาของผัก ลักษณะรูปร่าง ส่วนประกอบ และหน้าที่ของพืชการปลูกและการดูแลรักษา ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อให้นักเรียน

สามารถแยกชนิดของผัก นำไปสื่อสารใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ เกิดทัศนคติที่ดีต่อการกินผัก ตลอดจนนักเรียนสามารถทำงานร่วมกันในหมู่คณะอย่างมีความสุขและเกิดการสังเกตอย่างละเอียดรอบคอบ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง เรียงร้อยเรื่องกล้วย มีเป้าหมายเพื่อให้ให้นักเรียนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าประโยชน์ของกล้วยโดยอาศัยแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นการเล่นพื้นบ้านด้านกีฬา ดนตรี และศิลปะ ตำนานในคุณค่าเหล่านั้นโดยแสดงออกได้ หรือนำไปใช้ได้ด้วยตนเอง เพื่อให้ นักเรียนมีความรู้เรื่องการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากกล้วยมีทักษะ กระบวนการการเรียนรู้ และกระบวนการการทำงานร่วมกันรู้จักแนวทางในการดำเนินชีวิต กิน อยู่ เป็น อย่างมีความสุขตลอดจนการรู้จักสังเกตค้นหาความรู้ในชุมชน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง อาหารดีมีประโยชน์ มีเป้าหมายเพื่อให้ให้นักเรียนได้ตระหนักและเห็นคุณค่าประโยชน์ของอาหารที่รับประทาน และสามารถบันทึกอาหารที่ตนรับประทานได้ มีความรู้เรื่องประโยชน์และโทษจากอาหาร ส่วนประกอบของอาหารในการดำเนินชีวิต อาหารหลัก 5 หมู่ การเลือกบริโภคอาหาร การประกอบอาหาร - ขนม และอาหารกับประเพณีท้องถิ่น

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ของเหลือใช้ไปไหนดี มีเป้าหมายเพื่อให้ให้นักเรียนเข้าใจความหมายที่มา ประเภท และการคัดแยกขยะ รู้จักวิธีการจัดการกับขยะประเภทต่าง ๆ ที่เกิดจากครอบครัว โรงเรียน ชุมชน เห็นความสำคัญของการลดปริมาณขยะ สามารถจัดการกับขยะรีไซเคิล ทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ มีจิตสำนึกและช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง และตระหนักถึงผลกระทบของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง ตามรอยพ่อ เศรษฐกิจพอเพียง มีเป้าหมายเพื่อให้ให้นักเรียนรู้จัก ความหมายหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ปฏิบัติ คนในการใช้เงิน การเลือกรับประทานอาหารตามหลัก เศรษฐกิจพอเพียง รู้จักวางแผนและจัดทำบันทึกรายรับ-รายจ่ายของตนเองรู้จักขั้นตอนการปลูกผักสวนครัว รู้จักแนวทางในการดำเนินชีวิต กิน อยู่ เป็น อย่างมีความสุข ตลอดจนนักเรียนได้บริโภคผักที่ปลอดสารพิษ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่อง สุขภาพดีวิถีไทย มีเป้าหมายเพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานของอวัยวะภายนอก-อวัยวะภายใน ระบบการทำงานภายในร่างกาย เหตุแห่งการเสื่อมของอวัยวะ และการเจ็บป่วย เสื่อมตามธรรมชาติ อารมณ์เป็นพิษ อาหารเป็นพิษ พิษจากการไม่ออกกำลังกาย มลภาวะพิษจากการสัมผัสเครื่องอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์เทคโนโลยี และเรียนรู้เรื่องการดูแล ปรับเสริม เต็ม ด้านทางร่างกาย โดยใช้อาหารหลัก 5 หมู่ พืชผักสมุนไพรในครัว การประกอบอาหารเพื่อสุขภาพ การทำน้ำสมุนไพร และปรับจิตใจ หัวใจ เบิกบาน ทางด้านอารมณ์

กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ

หลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่นนั้น เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการ ซึ่งในแต่ละระดับจะใช้ 5 ขั้นตอนในการเรียนรู้ คือ

- 1) การกระตุ้น ให้เห็นความสำคัญของปัญหาหรือความต้องการ
- 2) การพิสูจน์ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง
- 3) การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม
- 4) การทดลองปฏิบัติ ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5
- 5) การขยายผล ผู้ชีวิตจริงเน้นการนำไปใช้จริงในครอบครัวและชุมชน

ทั้งนี้สามารถยกตัวอย่างกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทั้ง 5 ขั้นตอน ของแต่ละระดับชั้นมีดังนี้

1) การกระตุ้น ครูและนักเรียนเดินสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน เพื่อแลกเปลี่ยนและร่วมกันจำแนกหมวดหมู่ของข้อมูลที่มีในบริเวณโรงเรียน ยกตัวอย่างดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง ผักดีมีคุณค่า (พืชผักสวนครัว) ครูและนักเรียนเดินสำรวจพืชผักในโรงเรียน แลกเปลี่ยนและร่วมกันจำแนกหมวดหมู่ของผัก

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง เรียงร้อยเรื่องกล้วย ครูกระตุ้นผ่านการร้องเพลง เล่นเกมและเล่านิทาน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง อาหารดีมีประโยชน์ โดยการกระตุ้นผ่านการร้องเพลง เล่นเกมและเล่านิทาน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ของเหลือใช้ไปไหนดี กระตุ้นนักเรียนด้วยคำถามจากข่าวภาวะโลกร้อน การเกิดภัยธรรมชาติ การขาดแคลนอาหาร จากนั้นครูถามนักเรียนว่า รู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับปัญหาขยะล้นเมืองในปัจจุบันนี้หรือนักเรียนเล่นเกมการคัดแยกขยะ หรือคู่มือที่ค้นประเภทของขยะ ปัญหาจากขยะในปัจจุบัน หลังจากนั้นให้นักเรียนช่วยกันระดมความคิดเกี่ยวกับการลดปริมาณขยะและนำขยะมาใช้ให้เกิดประโยชน์

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง ตามรอยพ่อ เศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการร้องเพลง เล่นเกม เล่านิทาน และคู่มือที่ค้น

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่อง สุขภาพดีวิถีไทย โดยครูและนักเรียนเรียนรู้เรื่องอวัยวะภายในและภายนอกของร่างกายร่วมกันที่ ศูนย์วิทยาศาสตร์ จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และร่วมกันจำแนกหมวดหมู่อวัยวะภายในและอวัยวะภายนอก

2) การพิสูจน์ นักเรียนช่วยกันค้นหาข้อมูลข้อเท็จจริง ที่ได้จากการสำรวจในบริเวณโรงเรียน ซึ่ง

จะจำแนกประเภทของข้อมูลในแต่ละส่วนได้ สามารถบอกประโยชน์และคุณค่าที่เกี่ยวข้องได้ ยกตัวอย่างดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง ผักดีมีคุณค่า (พืชผักสวนครัว) ให้นักเรียนบอกชื่อ ประเภท ประโยชน์และคุณค่าของผักและจำแนกได้โดยการแลกเปลี่ยนจากผักของจริง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง เรียงร้อยเรื่องกล้วย นักเรียนออกไปสำรวจต้นไม้ในโรงเรียนและชุมชนพร้อมทั้งไปทัศนศึกษาการปลูกต้นกล้วยกับปราชญ์ชาวบ้าน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง อาหารดีมีประโยชน์ นักเรียนเรียนรู้เรื่องประโยชน์ และโทษจากอาหารที่รับประทาน และจำเป็นต่อร่างกาย โดยให้ครูและผู้ปกครองมาให้ความรู้แก่นักเรียน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ของเหลือใช้ไปไหนดี โดยการสำรวจเส้นทางขยะจากโรงเรียน ชุมชน, สถานีกำจัดขยะเทศบาลนครขอนแก่น, ที่กำจัดขยะเทศบาลนครขอนแก่น, โรงงานแปรรูปพลาสติกเป็นน้ำมัน, สถานีพัฒนาที่ดินเขต 5, ร้านรับซื้อของเก่า

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง ตามรอยพ่อเศรษฐกิจพอเพียง โดยครูกระตุ้นให้นักเรียนเห็นความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้นักเรียนออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียนในชุมชน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่อง สุขภาพดีวิถีไทย โดยการเรียนรู้เหตุแห่งการเสื่อมของอวัยวะและการเจ็บป่วย ที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ ตามประเด็นต่างๆ ดังนี้ ร่างกายที่เสื่อมตามธรรมชาติ อารมณ์เป็นพิษ อาหารเป็นพิษ พิษจากการไม่ออกกำลังกาย และมลภาวะ พิษจากการสัมผัสเครื่องอำนวยความสะดวกและอุปกรณ์เทคโนโลยี

3) การแสวงหา ครูและนักเรียนออกสำรวจแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องในชุมชน เพื่อแสวงหาความรู้จากชุมชนตนเองเพิ่มเติม ยกตัวอย่างดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง ผักดีมีคุณค่า (พืชผักสวนครัว) ออกสำรวจแหล่งปลูกผักในชุมชน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง เรียงร้อยเรื่องกล้วย นักเรียนแสวงหาการเรียนรู้เรื่องกล้วยชนิดต่างๆ เพื่อเป็นความรู้เพิ่มเติม ซึ่งสามารถค้นหาข้อมูลได้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง อาหารดีมีประโยชน์ โดยการไปศึกษาเรื่องที่มาจากอาหารในการดำรงชีวิตในชุมชน ตลาดและห้างสรรพสินค้า อีกทั้งยังค้นหาความรู้เรื่องประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องอาหาร

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ของเหลือใช้ไปไหนดี โดยการศึกษาเส้นทางขยะจากโรงเรียน ชุมชน สถานีกำจัดขยะเทศบาลนครขอนแก่น, ที่กำจัดขยะเทศบาลนครขอนแก่น, โรงงานแปรรูปพลาสติกเป็นน้ำมัน ศึกษาที่มาของขยะ แหล่งการจัดการขยะย่อยสลายได้ ศึกษาวิธีการคัดแยกขยะและราคาสินค้าจากร้านรับซื้อของเก่าและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับขยะจากอินเทอร์เน็ตเพิ่มเติม

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง ตามรอยพ่อเศรษฐกิจพอเพียง โดยให้นักเรียนแบ่งกลุ่มในการเรียนรู้และสืบค้นข้อมูลเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่อง สุขภาพดีวิถีไทย โดยการค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และเหตุแห่งการทำให้เกิดโรคต่างๆ หลังจากนั้นแสวงหาการเรียนรู้การปรับ เสริม เต็ม ต้านโรค จากตลาดสด โดยบูรณาการผ่านเรื่องอาหารหลัก 5 หมู่, พืชผักสมุนไพรในครัว การประกอบอาหารเพื่อสุขภาพ การทำน้ำสมุนไพร

4) การทดลองปฏิบัติ นักเรียนฝึกปฏิบัติการค้นหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมด้วยตนเอง และศึกษากระบวนการดูแลรักษา ตลอดจนเชื่อมโยงข้อมูลคุณค่าและการนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น ที่เห็นเป็นรูปธรรมในชีวิตประจำวัน ยกตัวอย่างดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง ผักดีมีคุณค่า (พืชผักสวนครัว) ปฏิบัติการปลูกผักสวนครัว และการ

ดูแลรักษา เพื่อนำมาประกอบอาหารจากผัก เป็นการเชื่อมโยงให้เข้ากับหลักสูตรที่เน้นเรื่อง “กิน อยู่ เป็น”

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง เรียงร้อยเรื่องกล้วย นักเรียนปฏิบัติการจริงในการปลูกและดูแลรักษาต้นกล้วย และมีการนำกล้วยมาประกอบอาหารคาว – หวาน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง อาหารดีมีประโยชน์ โดยการปลูกพืชสวนครัว และนำผลผลิตที่ได้มาประกอบอาหารคาว หวาน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ของเหลือใช้ไปไหนดี โดยสรุปบทเรียนการใช้ประโยชน์จากขยะสด และทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง ตามรอยพ่อเศรษฐกิจพอเพียง โดยการปฏิบัติการวางแผนการใช้เงิน วางแผนการเลือกซื้ออาหารและเครื่องดื่ม เชื่อมโยงการเรียนรู้เรื่องการปลูกพืชสวนครัวในการประกอบอาหารตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่อง สุขภาพดีวิถีไทย นักเรียนเรียนรู้และปฏิบัติการ การทำจิตแจ่มใส หัวใจเบิกบาน จากวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมหรือศูนย์บำบัดฟื้นฟูโรค โดยแยกเป็นประเด็นต่างๆตามสุขภาพะ 4 มิติ อารมณ์ (ภาวนา) การออกกำลังกายวิถีไทย มวยไทย ศิลปะบำบัด ดนตรีบำบัด และกิจกรรมการเคลื่อนไหวตามจังหวะ

5) การขยายผล นักเรียนนำความรู้ที่ได้ไปเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และมีกิจกรรมให้นักเรียนและผู้ปกครองร่วมกันทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องยกตัวอย่างดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เรื่อง ผักดีมีคุณค่า (พืชสวนครัว) นักเรียนและผู้ปกครองร่วมกันปลูกผักรับประทานและประยุกต์ความรู้ที่ได้ในรายวิชาเพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เรื่อง เรียงร้อยเรื่องกล้วย มีการสรุปบทเรียนโดยการวาดภาพระบายสีในเนื้อหาของบทเรียน หรือเขียนคำศัพท์และแต่งประโยค แต่งเรื่องตามจินตนาการและมีการแสดงบทบาทสมมติ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง อาหารดีมีประโยชน์ มีการสรุปบทเรียนโดยการวาดภาพระบายสีในเนื้อหาของบทเรียน หรือเขียนคำศัพท์และแต่งประโยค แต่งเรื่องตามจินตนาการและมีการแสดงบทบาทสมมติเน้นเรื่องการติดต่อสื่อสาร โดยเน้นให้นักเรียนใช้กระบวนการกลุ่มเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง ของเหลือใช้ไปไหนดี โดยการเผยแพร่ความรู้เรื่องการทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ และมีการจัดนิทรรศการตามหน่วยงานต่างๆ

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง ตามรอยพ่อเศรษฐกิจพอเพียง โดยการขยายความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านการปฏิบัติตนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยการปลูกผักสวนครัว การทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย การนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่อง สุขภาพดีวิถีไทย นักเรียนนำไปปฏิบัติต่อตนเองและดูแลคนในครอบครัวในชีวิตประจำวัน

ขั้นตอนของการเรียนรู้ทั้ง 5 ขั้นตอนนี้ สามารถเปรียบเทียบได้กับหลัก การทางพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ 4 ทุกข์ (กระตุ้น) สมุทัย (พิสูจน์) นิโรธ (แสวงหา) มรรค (ทดลองปฏิบัติและขยายผล) โดยสามารถอธิบายได้ ดังนี้

อริยสัจ 4 ทุกข์ (กระตุ้น) เป็นการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญหรือสิ่งที่อยากให้นักเรียน เหมือนกับว่าสิ่งๆนั้นเป็นปัญหา(ทุกข์) เพื่อที่จะดำเนินการเชื่อมโยงในขั้นต่อไป

สมุทัย (พิสูจน์) เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าอะไรเป็นเหตุแห่งปัญหา(ทุกข์)นั้นหรือเป็นสาเหตุที่ทำให้อยากศึกษามีความรู้หรือข้อมูลอะไรที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะศึกษา

นิโรธ (แสวงหา) เป็นการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อมาเติมเต็มให้กับเรื่องที่เรากำลังศึกษา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งกระจ่างหลังจากที่เราคิดค้นร่วมกันในขั้นตอนที่ว่าเราจำเป็นต้องมีความรู้/ข้อมูลเรื่องใดบ้าง

มรรค (ทดลองปฏิบัติและขยายผล) หลังจากเราแสวงหาความรู้/ข้อมูลจากการสำรวจ ค้นคว้า

ศึกษาดูงาน ก็จะนำความรู้/ข้อมูลที่ได้ก็นำมาทดลองปฏิบัติจริงเพื่อที่จะทำให้เกิดความกระจำแจ้งในเรื่องที่เราทำการศึกษาจากนั้นก็จะเป็นนำความรู้ที่ได้จากการทดลองลงมือปฏิบัตินี้ไปขยายผลต่อครอบครัวและชุมชนต่อไป

นอกจากนี้การเรียนรู้อย่างแบบหลักสูตรวิธีชุมชนท้องถิ่นยังได้มีการบูรณาการแผนการเรียนรู้ให้เข้ากับ 8 รายวิชาของนักเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่

1) สุขศึกษาและพลศึกษา สอนขั้นตอนวิธีการ ที่เกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยง ดูแลสุขภาพร่างกาย เช่น การเลือกรับประทานอาหารที่ปลอดภัย และมีการเชื่อมโยงกิจกรรมเล่นเกมและออกกำลังกาย ซึ่งจะเป็นการดูแลสุขภาพทางกาย

2) วิทยาศาสตร์ ใช้กระบวนการวิทยาศาสตร์สอนขั้นตอน กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ เช่น การปลูกและขยายพันธุ์ และให้ความรู้เรื่องลักษณะ/ ประเภท/การเจริญเติบโตของเรื่องนั้นๆ และจะจัดให้มีกิจกรรมการทดลองที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ที่ผู้เรียนศึกษาอีกด้วย ซึ่งกระบวนการในรายวิชานี้ นอกจากจะส่งผลทางสุขภาพทางกายแล้วยังส่งเสริมสุขภาพทางปัญญาให้นักเรียนได้มีระบบการคิด วิเคราะห์ตามความรู้ที่ได้รับในแต่ละระดับชั้นอีกด้วย

3) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เชื่อมโยงความรู้เรื่องขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น การเรียนรู้การประกอบอาชีพ และวิถีชีวิตในชุมชน และมีการเชื่อมโยงให้เข้ากับกิจกรรมต่างๆของชุมชน ซึ่งส่งผลทางด้านสุขภาพทางสังคม ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่น และส่งเสริมสุขภาพทางใจที่ปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตอาสา รักท้องถิ่น มีคุณธรรม-จริยธรรมอีกด้วย

4) คณิตศาสตร์ สอนการนับจำนวน/ โจทย์ปัญหา การคิดคำนวณลักษณะ ขนาด ปริมาตร การชั่ง ตวง วัด ซึ่งเป็นการเสริมสร้างสุขภาพทางปัญญา

ในด้านการคิด วิเคราะห์ การเชื่อมโยงการใช้ชีวิตประจำวันของนักเรียน

5) การงานอาชีพและเทคโนโลยี ให้ความรู้และการปฏิบัติการเชื่อมโยงกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียน “กิน อยู่ เป็น” การประดิษฐ์ผลงานจากเศษวัสดุ เน้นการทำงานร่วมกัน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ความสามัคคี การทำงานเป็นหมู่คณะ สอดแทรกเรื่องคุณธรรม-จริยธรรม เกิดการส่งเสริมสุขภาพทางกาย ส่งเสริมสุขภาพทางจิตใจแล้ว ยังส่งเสริมสุขภาพทางสังคมและปัญญาอีกด้วย เพราะเป็นรายวิชาที่เน้นการปฏิบัติการร่วมกัน ใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา

6) ศิลปศึกษาและดนตรี มีกิจกรรมการออกแบบวาดภาพจินตนาการที่เกี่ยวข้องและร้องเพลงประกอบท่าทางการแสดง ทำให้นักเรียนได้นำไปปรับใช้ในการวางแผนกิจกรรมหยคน้ำแห่งการเรียนรู้ ที่จะจัดขึ้นในสิ้นปีการศึกษา ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมสุขภาพทางกายและใจ

7) ภาษาอังกฤษ ให้ความรู้เรื่องคำศัพท์และความหมาย / จับคู่ภาพ วาดภาพและเขียนคำศัพท์เกี่ยวกับเรื่อง ที่นักเรียนกำลังศึกษาในหลักสูตร นอกจากนั้น โรงเรียนยังส่งเสริมให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้สู่อาเซียน ทำให้เกิดการส่งเสริมสุขภาพทางปัญญา เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาของประเทศเพื่อนบ้าน

8) ภาษาไทย เน้นกระบวนการฟัง ดู พูด โดยให้ความรู้ การระบุคำ อ่านเขียนคำ จดบันทึกและการเล่าเรื่อง ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้การใช้ภาษาอย่างถูกต้อง ส่งเสริมให้เกิดสุขภาพทางปัญญาแก่ผู้เรียนที่ทำให้ผู้เรียนใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง

เมื่อสิ้นปีการศึกษาโรงเรียนจะจัดให้มีกิจกรรม “หยคน้ำแห่งการเรียนรู้” ซึ่งเป็นกิจกรรมที่นักเรียนในแต่ละชั้นจะได้นำเสนอสิ่งที่ได้เรียนรู้ในหลักสูตรวิธีชุมชนท้องถิ่น ผ่านละคร บทเพลง ผลงาน กิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง ครู นักเรียนและผู้ปกครอง โดยใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐานแห่งการเรียนรู้ ทำให้นักเรียน

ได้พัฒนาสุขภาพทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และ
สติปัญญา เพื่อการดำรงชีวิตในชุมชนสังคมได้อย่าง
เป็นสุข

กระบวนการสร้างเสริมสุขภาพในโรงเรียน
วิถีชุมชนท้องถิ่นสามารถนำเสนอเป็นแผนภาพได้ใน
หน้าถัดไป

แผนภาพที่ 2 กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการหลักสูตรโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น

สรุปผลการวิจัย

หลักสูตรวิถีชุมชนท้องถิ่นเป็นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการออกแบบแผนการเรียนรู้การเรียนการสอนแบบบูรณาการ ใช้หลักการสร้างแผนการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียน “กิน อยู่ เป็น” เพื่อให้ให้นักเรียนมีสุขภาวะที่ดี คณะครูมีการจัดทำแผนการเรียนรู้ร่วมกับนักเรียน เน้นการสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้ผ่านวิถีชุมชนท้องถิ่นในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม/ชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน หลักสูตรวิถีชุมชนท้องถิ่นใช้ขั้นตอนของการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน คือ 1. การกระตุ้น ให้ความสำคัญของปัญหาหรือความต้องการ 2.การพิสูจน์ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง 3.การแสวงหาความรู้เพิ่มเติม 4.การทดลองปฏิบัติผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 และ 5.การขยายผลสู่ชีวิตประจำวัน

อย่างไรก็ตามในการเรียนรู้การเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยใช้หลักการสร้างแผนการเรียนรู้หลักสูตรโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่น ที่เน้นให้นักเรียน “กิน อยู่ เป็น” เป็นกระบวนการที่เน้นให้ผู้เรียนในระดับชั้นเดียวกันมีปฏิสัมพันธ์กันเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังไม่ได้มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์สำหรับนักเรียนที่เรียนในระดับชั้นที่ต่างกัน

ข้อเสนอแนะ

1.หลักสูตรโรงเรียนวิถีชุมชนท้องถิ่นเป็นการเสนอทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาโรงเรียนที่โรงเรียนอื่นๆอาจจะสามารถนำไปปรับใช้เพื่อพัฒนากระบวนการส่งเสริมสุขภาวะของโรงเรียน ซึ่งสามารถเปรียบได้กับการนำหลักการทางพระพุทธศาสนา

2. กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนมีทักษะในการดำรงชีวิตที่อยู่แบบพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิถีชีวิตชาวพุทธ

3. ควรมีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกันมากขึ้น

4. โรงเรียนควรมีการบูรณาการแผนการเรียนร่วมกับนักเรียนทุกปี และมีการปรับปรุงหลักสูตรให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านงค์ แรกพินิจ. 2541. บทบาทของชุมชนกับการศึกษา. รายงานการศึกษาวิจัยเสนอสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุชาดา จักรพิสุทธิ์.2547.การศึกษาทางเลือกของชุมชน .วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.27 (4) : 18 – 23. (มิถุนายน – สิงหาคม).
- สุमितร์ สุวรรณ. 2550. การวิจัยเชิงคุณภาพ. ภาควิชาสังคมศาสตร์ กองการศึกษา โรงเรียนนายเรืออากาศ.
- _____. 2552 . การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ. ค้นเมื่อ 30 กันยายน 2555 จาก <http://onzonde.multiply.com>
- สิริกร มณีรินทร์.2546. โรงเรียนรูปแบบใหม่ นวัตกรรมจัดการศึกษา รูปแบบใหม่ 5 รูปแบบ. ค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2554 , จาก http://203.172.205.25/ftp/intranet/mc41/more/new_sch01.htm
- อมรา พงศาพิชญ์. 2546. คู่มือการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อการพัฒนา. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อภิญา กังสนารักษ์.2544.รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมในองค์กรที่มีประสิทธิผลระดับคณะของสถาบันอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.